

Oppaita keskiajan tutkimukseen

Keskiajan avain. Toim. Marko Lamberg, Anu Lahtinen ja Susanna Niiranen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1203. SKS, Helsinki 2009. 571 s.

Att studera medeltiden. Lena Roos. Studentlitteratur, Malmö 2008. 191 s.

Marko Lambergin, Anu Lahtisen ja Susanna Niirasen toimittama *Keskiajan avain* on ensimmäinen laaja-alainen suomeksi julkaistu käsikirja keskiajan tutkijoille. Kyseessä on alan oppihistoriaa, lähteitä, metodiikkaa ja aputieteitä käsittelevä perusteos, jollaista on kaivattu jo pitkään.

Keskiajan avain toimii keskiajasta kiinnostuneiden opiskelijoiden oppaana alan tutkimukseen, yliopisto-opetusta tukevana oppimateriaalina sekä muistinviristäjänä alalla jo toimiville tutkijoille. Teoksen näkökulmassa painottuu Suomen ja Pohjoismaiden historia.

Kirjan 34 pääluvussa kirjoittavat paneutuvat keskiajan historiankirjoitukseen ja muihin keskeisiin kirjallisuuden lajeihin, oikeushistoriallisiin asiakirjoihin, kirkollisiin lähteisiin, suullisen ja kirjallisen tradition väliseen suhteeseen, keskiajalta periytyviin arkeologisiin ja taidehistoriallisiin aineistoihin, paleografiaan, numismatiikkaan, heraldiikkaan ja sinettitutkimukseen sekä keskiajan latinan, kreikan ja kansankielten erityispiirteisiin. Käsitellyistä teemoista erityisesti muinaiskielten keskiaikaista kehitystä valottavat luvut ovat tärkeä lisä, sillä suomenkielisten kielioppien ja sanakirjojen puuttumisen lisäksi keskiajan kansankielten opetus maamme yliopistoissa on ollut vali-

tettavan vähäistä. Tutkimuskielten hallintaa kohti ponnistelevalla aloittelevalla tutkijalle urakka on vähintäänkin haastava, ja kotimaisilla kielillä saatavilla olevat työvälineet kullannarvoisia.

Kirjan pääpaino on lähdeyyppien esittelystä ja keskiajantutkimuksen metodologiassa. Artikkelien väliin on lisäksi sijoitettu yleisesityksiä, jotka toimivat johdantoina käsiteltäviin kokonaisuuksiin. Kirjassa toisiaan seuraavat yleis- ja erityisjaksot sopivat temaattisesti yhteen ja tuovat vaihtelua, mikä tekee sinänsä tiiliskivimäisen ja sisällöllisesti tiiviin järjälleen lukemisesta miellyttävän kokemuksen. Lukijan yleiskuvan saamista teoksesta olisi kuitenkin helpottanut, jos sisällysluettelo olisi jäsennellytiten, että nämä keskenään sisältyötiedon yksityiskohtaisuuden suhteen erilaiset artikkelivariantit olisi selkeästi eroteltu toisistaan.

Laajassa kokoomateoksessa tekstien tieteellinen laatu on usein epätasainen, ja tämä pätee myös *Keskiajan avaimien*. Uraauurtavan käsikirjan nootituksen soisi olevan viitseliästä ja alkuperäislähteisiin nojautuvaa, ja vaikka teoksen kirjoittajat ovat pääsääntöisesti näitä periaatteita pyrkineet noudattamaan, nootituksen tarkkuudessa on kirjoittajien välillä huomattavia eroja. Joissakin tapauksissa myös keskiaikaisen nimistön kirjoitusasu vaihtelee kirjoittajien välillä. Tämä on tavallinen keskiajantutkimukseen liittyvä piirre / ongelma, jonka ratkaisuja teos olisi hyvin voinut käsitellä.

Tekijöiden asiantuntemus edustaa kansallisen osaamisen kärkeä, ja erityisesti tapausanalyysien osalta tekstit tarjoavat myös etaboloituneelle tutkijalle herkullisia pätkinöitä purtavaksi, joskin myös joitakin varsin perinteisiä tulkintoja on livahtanut joukkoon. Itse en esimerkiksi enää puhuisi ristiretkistä Suomeen ilman lainausmerkkejä termin ”ristiretki” ympärillä, oli kyseessä myytin tulkinta tai ei.

Teoksessa on muutamia harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta onnistuttu välttämään toistoa, mikä on edellyttänyt toimituskunnalta huomattavaa paneutumista tekstien väliseen dialogisuuteen. Kirjan ainoa turha osio on lyhyt yhteenveto ”keskeisistä monimerkityksellisistä käsitteistä”, johon on hiukan sattumanvaraisen oloisesti koottu kirjassa käytettyä perustermistöä. Nämä olisi hyvin voinut sisällyttää indeksiin.

Keskiajan avaimen keskeinen ansio on myös monitieteisyyden korostaminen. Keskiajan kirjallisten yhteisöjen jäsenten tavoin myös nykyajasta käsin operoiva tutkija tarvitsee tuekseen tieteiden ja oppiaineiden rajoja ylittäviä asiantuntijaverkostoja, joiden yhteistoiminta rikastuttaa tutkimusta monin tavoin.

Teoksen ulkoasu on kaunis ja harkittu ja kuvitus ja liitteet hyvin valittuja.

Keskiajan avain on kunnianhimoinen yritys esitellä keskiajan tutkimuksen laajaa kenttää kattavasti yksien kansien välissä. Pitkälti tässä yrityksessä on myös onnistuttu. Kaiken kaikkiaan kyseessä on tietorikas, tärkeä ja tekijöidensä asiantuntemusta ja innostusta heijastava teos, joka osaltaan täyttää suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa pitkään olleen ammottavan aukon.

Keskiajan avaimen tavoin myös Lena Roosin teos *Att studera medeltiden* on keskiajantutkimuksen opaskirja. Lähestymistavoiltaan, kohderyhmältään ja osittain myös käsitelyjen teemojen osalta teokset ovat kuitenkin varsin erilaiset. Siinä missä *Keskiajan avain* on tarkoitettu käsikirjaksi tutkimuksen tekijöille, *Att studera medeltiden* on helpotajuinen yleisesitys lukijalle, jolla ei välttämättä ole lainkaan aiempia tietoja aihepiiristä eikä historianantutkimuksen metodologiasta ylipäätään. Teos toimii lyhyenä johdatuksena pohjoismaiseen keskiajantutkimukseen.

Roosin päämääränä on luoda vuoropuhelua akateemisen tutkimusperinteen ja populaarikulttuurin välille ja osaltaan helpottaa keskiaikaan liittyvän tieteellisen tiedon saatavuutta. Myös tässä teoksessa korostetaan keskiajantutkimuksen monitieteisyyttä ja tarvettta kulttuurienväliseen ajatustenvaihtoon. Kirjoittajan erikoisalan myötä kirjaan päätyneet esimerkit keskiajan juutalaisten ja islamilaisten yhteisöjen historiasta ja yhtymäkohdista sekä ristiretkiliikkeeseen osallistuneista naisista ovat erityinen ansio.

Valittu näkökulma on kuitenkin ongelmallinen, sillä teos jää tasapainoilemaan akateemisuuden ja ei-akateemisuuden välimaastoon. Akateemiseksi oppikirjaksi teoksen metodinen ote on varsin kevyt, mutta toisaalta valittuja tapaustutkimuksia esitellään turhankin spesifisesti esimerkiksi satunnaisen roolipelaajan tarpeisiin. Kirjoittaja itse suosittelee tekstiään itsenäisen opiskelun ja keskiaikaa käsittelevien opintopiirien tueksi, mikä lieanee kelvollinen käyttötarkoitus kirjalle. Ensimmäisen tai toisen vuoden perusopiskelijalle *Att studera medeltiden* tarjoaa helposti omaksuttavan katsauksen keskiajantutkimuksen perusteisiin.

Aiheen käsittely alkaa alan oppihistoriasta ja määritelmistä ja siirtyy sitten historianantutkimuksen menetelmiin, saatavilla oleviin keskiajan kirjallisiin ja ei-kirjallisiin lähdeyhmiin sekä näille ominaisiin erityispiirteisiin. Kirjoittaja pyrkii nostamaan esiin keskiajan lähdemateriaalin liittyviä suuria linjoja ja selittämään tapaustutkimusten avulla kädestä pitäen, miten tutkijat tulkitsevat lähteitä. Oman lukunsa saavat keskiajan arkeologian ja taidehistorian tutkimus.

Esimerkkien avulla Roos analysoi historianantutkimuksen tavoitteita eri konteksteissa ja pohtii keskiajantutkimuksen ajankohtaisia ilmiöitä, sukupuolentutkimusta, valtakulttuurin ja vähemmistöjen

välistä suhdetta, kulttuurien kohtaamista ja arjen historiaa ja lopettaa tarkastelun keskiajan näkyvyyteen nykymediassa. Keskiaikaan sijoittuvien kaupallisten elokuvien analyysi tuo esille sen monitieteisyyteen eittämättä liittyvän dilemman, että kukaan ei ole profeetta kuin omalla maallaan, jos sielläkään. Elokuvien osalta kirjaan olisi voinut liittää vaikkapa tietoruutuna mediatutkijan näkemyksen keskiaikaan sijoitetuista elokuvista.

Teos pyrkii tarjoamaan konkreettisia apuvälineitä keskiajan lähteiden äärelle pääsyyn, ja erityisesti tutkimusta tukevia sähköisiä kanavia on käsitelty runsaasti. Keskeisten digitaalisten lähdeaineistojen lisäksi Roos listaa ne akateemiset verkostot, kausijulkaisut, kansainväliset konferenssit ja tutkijakoulut, joista aloittelevan keskiajantutkijan on vähintään syytä olla tietoinen. Vaikka kirjaan sisällytetyt nettilinkit auttamatta vanhenevat kirjaa nopeammin, ovat ne silti tervetullut lisä perinteisiin metodikirjoihin: jos tietää mitä etsiä, on ylipäätään mahdollista ryhtyä jäljittämään tietoa.

Nettilähteiden heikkouksista ja vahvuuksista, keskinäisestä riippuvuudesta, tiedollisesta hierarkiasta ja valintaperusteista olisi kuitenkin ollut hyvä käydä kriittistä keskustelua erityisesti ottaen huomioon sen, että kirja on suunnattu myös sellaisille lukijoille, jotka ensimmäistä kertaa tutustuvat lähdekritiikin käsitteeseen. Lähdeviitteitä kirjassa ei ole, mutta bibliografia sisältää lukukohtaisen lähde- ja kirjallisuusluettelon sekä aihepiiriin liittyvät sähköiset aineistot.

Att studera medeltiden muistuttaa jokaisen tutkijan vastuusta tieteellisen tiedon popularisoijana ja levittäjänä. Tähän näkemykseen voi lämpimästi yhtyä.

– SINI KANGAS